

VLOGA MANJŠINSKIH JEZIKOV V ZDRUŽENI EVROPI: PERSPEKTIVE RAZVIJANJA SLOVENŠČINE KOT MANJŠINSKEGA JEZIKA V »EVROPI REGIJ«

Prispevek obravnava nekatere razsežnosti zapletenega sociolingvističnega koncepta učenja slovenščine kot manjšinskega jezika na območju bodoče evropske regije ob slovensko-madžarsko-avstrijski meji in poskuša oblikovati nekaj posplošitev, ki naj bi pomagale razumeti vlogo manjšinskega jezika, identitete in kulture v medkulturnem komuniciranju. Glede na to, da je nezavidljiv status slovenskega jezika v Porabju posledica kontinuiranega opuščanja/omejevanja njegovih funkcij posebno v formalnih govornih položajih, se avtorica posebej zavzema za sistematično načrtovanje statusa in rabe manjšinskega jezika v izobraževalnem sistemu, ki bi pomagalo razreševati neposredne komunikacijske in posredne ekonomske probleme, ter nakaže perspektive razvijanja slovenščine kot manjšinskega jezika (npr. ustanovitev mednarodne univerze v regiji po zgledu južnotirolskega modela »Die Freie Universität Bozen«).

The article deals with certain dimensions concerning the complex sociolinguistic concept of teaching Slovene as a minority language in the territory of the future European region located along the Slovene-Hungarian-Austrian border. It aims to formulate some generalizations which might help us understand the role of a minority language, as well as the roles performed by identity and culture in intercultural communication. Considering the fact that the unenviable status of the Slovene language in the Raba/Raab region results from the continuous omission/reduction of its functions, particularly of those in formal speech acts, the author argues for systematic planning of the minority language status and use in the educational system. This would help solve direct communicational problems and indirect economic problems. The author mentions some prospects for the development of Slovene as a minority language (e.g. the establishment of an international university in the region, following the example of Die freie Universität Bozen in South Tyrol).

Izziv prihodnosti za načrtovanje razvijanja manjšinskih jezikov

Razvojne tendence v današnjem svetu niso ugodne za položaj malih jezikov, še posebno ne, če so v statusu manjšinskega jezika. V integracijskih in globalizacijskih procesih se pojavlja neizprosni konkurenčni boj med jeziki in tudi kulturami, izid tega boja pa bo v veliki meri odvisen od njihovih nosilcev. Proces evropske integracije pa spremlja tudi uveljavljanje regionalnorazvojnega modela in sočasni proces etničnega in/ali regionalnega prebujanja manjšin. Vizija o »Evropi regij« je v širšem evropskem prostoru močno prisotna. Znotraj nje so se okrepila tudi tista

telesa, ki se posvečajo vprašanju varstva manjšin ter ohranjanju in širjenju manjšinskih jezikov; tako so tudi tradicionalno periferne skupnosti pridobile novo vlogo in vpliv.

Obmejni prostor ob slovensko-madžarsko-avstrijski meji je stičišče treh državnih narodnih jezikov in kultur, znotraj teh držav pa živijo v sožitju s pripadniki državne večine tudi štiri pravno priznane manjšinske skupnosti: slovenska, hrvaška in nemška narodna manjšina v Republiki Madžarski ter madžarska narodna skupnost v Republiki Sloveniji. Mednarodnopravni vidiki položaja manjšin so v obeh državah, bodočih članicah EU, formalno urejeni, obe državi sta ratificirali tudi ustrezne konvencije v okviru Sveta Evrope. Nedoslednosti se pogosto dogajajo pri implementaciji sprejetih določil. Dokaz več, da je pravni okvir šele prvi korak k izgrajevanju družbe, ki naj temelji na toleranci in medsebojnem spoštovanju različnih etničnih skupin. Manjšine, ki naseljujejo obmejna območja ob slovensko-avstrijsko-madžarski tromeji, dobivajo ob vse bolj intenzivnem gospodarskem in kulturnem povezovanju – tudi v procesih evropske integracije – mednarodno funkcijo; uspešno jo bodo lahko opravljale le, če bodo na vseh ravneh družbenega življenja enakopravne z večinskimi narodi.

Pomemben element integracijskega konteksta v skupnem komunikacijskem polju obmejnega prostora je vsekakor jezikovno znanje, tj. možnost sporazumevanja s sosedi, s pripadniki stičnih in nestičnih jezikovnih skupnosti v evropskem prostoru. Z vidika odpravljanja mejnih pregrad med državami po vstopu Slovenije in Madžarske v EU bodo novo vlogo pridobile tudi manjšinske šole in vse tiste izobraževalne in kulturne ustanove, ki bodo ponujale obmejnemu prebivalstvu večjezično in večkulturno razsežnost, na kateri bo mogoče graditi družbeno integracijo prostora in ljudi.

V razmišljanju o perspektivah manjšinskih jezikov znotraj bodoče evropske integracije je potrebno upoštevati tudi mednarodnopravno ureditev in standarde glede jezikovne enakopravnosti, zlasti še specifično ureditev te problematike v EU.

Številni dokumenti Sveta Evrope¹ poudarjajo pomen znanja več jezikov za doseganje produktivnih možnosti v evropskem sodelovanju: za povečanje osebne mobilnosti, za večjo učinkovitost mednarodnega sodelovanja, za večje spoštovanje kulturne identitete in različnosti, za boljši dostop do znanja, za intenzivnejše medsebojno sodelovanje, za boljša delovna mesta in za doseganje poglobljenega medsebojnega razumevanja. Iz sedanjih zamisli o širjenju Unije pa ni jasno, kakšen bo položaj zlasti malih in manjšinskih jezikov² držav kandidat v odnosih znotraj

¹ *Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumentov*, Ljubljana: Društvo za združene narode za RS, 1996; Dónall Ó RIAGÁIN (ur.), *Vade-Mecum. A guide to legal, political and other official international documents pertaining to the lesser used languages in Europe*, Dublin: The European Bureau for Lesser Used Languages, 1998.

² Mali jezik: Jezik, ki ga govori sorazmerno malo ljudi, do 15 milijonov, npr. slovenščina (1,8) (TOPORIŠIČ 1992: 99). Manjšinski jezik: Jezik skupnosti, ki je v okviru določene upravopolitične (verske) skupnosti številčno šibkejša od druge, tudi funkcijsko omejena [...], medtem ko je večina pripadnikov istega jezika v kaki drugi upravopolitični skupnosti (TOPORIŠIČ 1992: 100).

EU; kakšno mesto bodo zavzemali npr. pri jezikovnem pouku v sosednjih državah, kar je pomembno za razvijanje neposredne komunikacije in za ustvarjanje nujnih pogojev za dobre sosedske odnose. Za uspešno sodelovanje v porajajočih se procesih je treba zagotoviti kakovostno jezikovno komunikacijo, torej izoblikovati ustrezno jezikovno politiko in jezikovno načrtovanje. Pri tem je potrebno nameniti več pozornosti promociji večjezičnosti in učenju malih jezikov ter jezikov sosednjih držav, kar bi pomenilo, da bi kriterije izbire drugega ali tretjega tujega jezika v izobraževalnem sistemu določalo načelo sosedstva ter že obstoječi oz. načrtovani medkulturni stiki. Pri razvijanju večjezičnosti bodo morda v ugodnejšem položaju tista obmejna območja, kjer obstaja naravna dvojezičnost. Toda z vidika enakovredne udeležbe slovenščine kot manjšinskega jezika v medkulturni komunikaciji se postavlja vprašanje, ali bo dosežena sporazumevalna zmožnost v manjšinskem jeziku omogočila pripadnikom manjšine nemoteno sporazumevanje v čezmejnih in širših znotrajevropskih stikih. Raziskave (Bernjak 1999, 2000) jezikovnega stanja v obravnavanih manjšinskih skupnostih, posebno v porabski slovenski skupnosti, kažejo, da so na področju politike izobraževanja in načrtovanja manjšinskega jezika potrebne korenite spremembe.

Kritika sedanosti za prihodnost razvijanja slovenščine kot manjšinskega jezika

Današnje neugodne jezikovne razmere pri slovenski manjšini v Porabju so nasledek posebnega zgodovinskega razvoja skozi stoletja, ki so ga po eni strani zaznamovali stalni pritiski na jezik in poskusi njegovega omejevanja, po drugi strani pa šibak odpor zoper pritiske na jezikovno zavest. Za Porabje je v preteklosti in danes značilen enosmerni tip dvojezičnosti. Avtohtoni vernakular je v javnem sporazumevanju izpodrinila madžarščina, ki je tako glede sporazumevalne zmožnosti in rabe postala njihov dominantni in polnofunkcijski jezik. Glede na družbeno razmerje med jezikoma je za dvojezično skupnost značilna nestabilna diglosija (Edwards 1995: 84): raba slovenščine je vezana le še na določene funkcije in govorne položaje. Večina pripadnikov manjšine obvlada popolni diasistem večinskega jezika, za diasistem njihovega manjšinskega jezika je značilna funkcijsko- in socialnozvrstna okrnjenost. Tako stanje je posledica madžarske jezikovne politike, ki je z različnimi jezikovnimi in nejezikovnimi postopki bolj ali manj implicitno ustvarjala pogoje za asimilacijo pripadnikov slovenske manjšine. Poleg neugodnih ekonomskih dejavnikov – načrtno pogozdovanje gospodarsko nerazvitega perifernega ruralnega območja – so zlasti neugodni učinki jezikovnega načrtovanja statusa in rabe jezika manjšine, posebno v vzgojno-izobraževalnem procesu kot posledica madžarske jezikovne politike. Načrtovalci izobraževanja manjšine niso izkoristili priložnosti, da bi slovenščini dodelili položaj učnega jezika vsaj v omejenem obsegu, takšnem, ki bi bil glede na porabske jezikovne razmere sprejemljiv (Nećak Lük 1995: 7).

Porabsko narodnostno šolstvo: prikaz sedanjosti in pričakovanja v prihodnosti

Madžarska jezikovna politika je glede izobraževanja manjšin načrtovala tri tipe narodnostnih šol (Nagy 1997: 560): enojezično narodnostno šolo v jeziku manjšine, narodnostno šolo z dvema učnima jezikoma ter šole z madžarskim učnim jezikom, v katerih se jezik manjšine poučuje kot učni predmet.

Za jezikovno ohranjanje narodne manjšine in za učinkovito razvijanje njenega jezika je z mnogih vidikov najprimernejša narodnostna šola z maternim učnim jezikom, ki je v ugodnih sociokulturnih okoliščinah lahko pomembno prizorišče tudi za rabo manjšinskega jezika v vseh govornih položajih, seveda s predpostavko, da s svojimi učnimi programi spodbuja usvajanje in rabo različnih jezikovnih zvrsti manjšinskega jezika. Manjšinski izobraževalni sistem lahko učinkovito prispeva k jezikovnemu razvijanju manjšine le, če je materni jezik učencev v čim večji meri prisoten v šoli, če je za večino manjšinskih učencev njihov dominantni jezik, če se uporablja v vseh tipih manjšinskih šol, in če izobraževanje v jeziku manjšine zajame vse generacije učencev, vključno z visokošolci. Poleg prisotnosti maternega jezika v šoli je za razvijanje manjšinskega jezika vsekakor pomembna tudi kakovost manjšinskega pouka, ki v porabskem primeru ne dosega kakovosti pouka v večinskih šolah.

Na podlagi poznavanja izobraževalne politike in obstoječe prakse v obmejnem prostoru ugotavljamo, da obravnavanim zahtevam ustrezajoč manjšinski izobraževalni sistem dejansko ne obstaja v nobeni od naštetih manjšinskih skupnosti. Slovenska manjšina v Porabju se je pri izbiri narodnostnega šolskega modela odločila za tretji tip, v katerem ima materni jezik status učnega predmeta in je torej z vidika razvijanja maternega jezika najmanj ugoden, pa še ta se uveljavlja le na ravni osnovnošolskega izobraževanja, na srednješolski stopnji se manjšinski jezik pojavlja kot fakultativni predmet, na visokošolski stopnji pa se v manjšinskem jeziku izobražujejo le narodnostni učitelji. Tak tip narodnostne šole ne more zadovoljivo razvijati sporazumevalne zmožnosti učencev v maternem jeziku: (a) ker je pouk maternega jezika načrtovan le kot cilj, ne pa tudi kot sredstvo sporazumevanja in spoznavanja, (b) ker se pri pouku manjšinskega maternega jezika uveljavljajo za stični jezikovni položaj neustrezna didaktična načela in metodični postopki. Poučevanje maternega jezika je enako kot pri enojezičnih učencih v matični državi, dvojezičnost učencev se le redko upošteva (namreč to, da se njihova jezikovna raba razlikuje od jezikovne rabe enojezičnih učencev). Obstojanje stične jezikovne variante se omenja le teoretično, v praksi se tega ne upošteva. Tako se niso zavestile razlike med stično varianto, ki jih učenci (še) usvajajo kot materni jezik, in med standardno varianto, ki se poučuje v šoli. S tem so nosilci jezikovnega načrtovanja dejansko porušili materni jezik učencev in ga nadomestili z neko drugo varianto, s knjižnim jezikom, namesto da bi na osnovi primarne variante načrtovali razvijanje standardne variante. Madžarska materinščina večine učencev danes govori že v prid poučevanja standardne variante manjšinskega jezika.

V primeru porabske slovenske manjšinske skupnosti se kot objektivni razlog za nepopolno vertikalno manjšinskih šol pogosto navaja premajhno število učencev ter pomanjkanje strokovnega učnega kadra. Pripadnikom manjšine so dane možnosti za pridobivanje poklicne in strokovne izobrazbe le v ustreznih šolah zunaj manjšinskega območja, v katerih se kot učni jezik uporablja madžarščina, jezik manjšine pa se pojavlja kot izbirni fakultativni predmet. Žal pa ugotavljamo, da večinska oblast tudi takrat, ko za to ni objektivnih ovir, omejuje ali celo zavira strokovno izobraževanje v jeziku manjšine in s tem onemogoča razvijanje izredno pomembne funkcijske zvrsti, tj. različnih strokovnih jezikov, katerih obvladanje je neobhodno potrebno za opravljanje poklicne/strokovne dejavnosti v lokalni skupnosti in v čezmejnem okolju. V razvijajoči se medkulturni komunikaciji bo verjetno malo manjšinskih skupnosti, ki bodo dolgoročno vztrajale pri rabi funkcijsko okrnjenega jezika, čeprav je to njihov izvorni jezik. Jezik, ki se ne more uporabljati kot sredstvo strokovnega, tehničnega in družbenega napredka, bo prej ali slej izgubil prednost v konkurenčnem boju z državnimi in velikimi svetovnimi jeziki (Paulston 1994). – S podobnimi objektivnimi razlogi se pogosto utemeljuje tudi neprisotnost manjšinskega jezika v višjem in visokem strokovnem šolstvu ter v univerzitetnem izobraževanju (Lánstyák 1994).

Glede kakovosti manjšinskega pouka in dosežene ravni sporazumevalne zmožnosti v jeziku manjšine pa ugotavljamo, da velikokrat tudi t. i. pozitivna diskriminacija manjšine lahko negativno vpliva na kakovost izobraževanja, npr. ko se pripadniki manjšine lahko tudi z zelo šibko jezikovno zmožnostjo v svojem prvem jeziku neomejeno vpisujejo na visoke pedagoške šole z narodnostnim programom (zaradi večkrat kritiziranega sistema kvote). Taka »kvarna pozitivna diskriminacija« je tudi dejstvo, da so učitelji na manjšinskih šolah popustljivejši glede zahtevnosti kot na večinskih; tako povečujejo možnosti vpisa na visoke šole v večinskem jeziku. Te probleme bi bilo mogoče rešiti z ustanavljanjem visokih šol, na katerih bi manjšinski jezik dobil status vsaj součnega jezika. Toda vprašanje kakovosti manjšinskega šolstva se verjetno tudi s tem ne bi rešilo, saj se manjšina ne more opirati na lastni učni kader; predvidevamo, da bi se ta primanjkljaj lahko odpravil le z gostujočimi učitelji iz matične države znotraj določenega visokošolskega modela za izobraževanje manjšine, v danem primeru z načrtovanim projektom večjezične univerze v regiji ob tromeji.

Vsi mednarodno primerljivi dokumenti priporočajo za uspešno medkulturno komunikacijo poleg znanja maternega (manjšinskega) jezika in večinskega državnega jezika tudi znanje dveh/treh tujih jezikov. Obstoječi model slovenskega manjšinskega šolstva ob tromeji, ki učencem nudi le reducirano jezikovno zmožnost v standardni varianti jezika manjšine in ne razvija polne funkcijske zvrstnosti knjižnega jezika, ne more biti z vidika evropske integracije, zlasti ne z vidika kakovostne večjezičnosti in enakovredne udeležbe v medkulturni komunikaciji, spodbuden. Za učinkovito razvijanje slovenščine kot manjšinskega jezika so potrebne korenite spremembe na področju jezikovne politike in jezikovnega

načrtovanja: (a) načrtovanje statusa slovenščine kot učnega/součnega jezika na vseh stopnjah manjšinskega izobraževanja (posebno v osnovni šoli), (b) načrtovanje statusa slovenščine kot izbirnega predmeta v šolah z večinskim jezikom v tem prostoru, (c) načrtovanje razvijanja jezikovne zmožnosti v smeri razvijanja standardnih variant – v danem primeru posebno načrtovanje razvijanja strokovne (praktičnostrokovne/poklicne) zvrsti, (d) posebno pa načrtovanje razvijanja jezikovne zavesti in uzaveščenosti o lastnem jeziku.

Perspektive razvijanja slovenščine kot manjšinskega jezika. Podmene o potrebah razvijanja manjšinskega jezika v okviru visokošolskega izobraževanja

Raven izobraženosti posameznih narodnih manjšin v evropskem prostoru – tudi ob slovensko-avstrijsko-madžarski tromeji – se precej razlikuje, toda za vse manjšinske skupnosti velja, da na področju visokega šolstva močno zaostajajo za večinskimi narodi. Zahteve manjšine po izobraževanju v maternem jeziku na višji stopnji osnovne šole, v srednjih ter na visokih šolah Zahodnoevropejci, vzgojeni v duhu liberalnega večinskega nacionalizma, pogosto težko razumejo, saj se v EU na teh stopnjah izobraževanja poučuje že drugi oz. tretji tuji jezik. Zato poskusi uvajanja visokega šolstva v manjšinskem jeziku pogosto naletijo na odpor (Cooper 1989). Sociolingvistična analiza jezikovnega stanja manjšin ob tromeji je pokazala, da manjšina brez ustrezno izobražene duhovne elite zgublja svojo etnolingvistično vitalnost (Giles – Bourhis – Taylor 1977) in sposobnost za kakovostno zadovoljevanje vsakdanjih potreb svoje skupnosti, za ohranjanje etnične kulture in razvijanje svojega jezika. Prav tako pa je negotova tudi prihodnost regije, v kateri manjšine živijo, če nimajo sodobno izobražene elite, ki bi pomagala reševati družbene in gospodarske probleme. Za razvijanje identitetne zavesti manjšinske skupnosti je potrebna tudi neka skupna vizija prihodnosti, za načrtovanje le-te pa je prav tako poklicana elita.

Nadaljevanje šolanja pripadnikov slovenske manjšine v njihovem maternem jeziku na Madžarskem je oteženo, saj demografska situacija ne omogoča organiziranja univerzitetnega izobraževanja klasičnega tipa v slovenskem jeziku. Slovenski jezik, književnost in kulturo je mogoče študirati na Visoki šoli Dániel Berzsenyi v Szombathelyju ter v okviru slovenskega lektorata na Univerzi Eötvös Lóránd v Budimpešti. Za izpolnitev drugih študijskih želja v jezikovnem okolju maternega jezika pa je potrebno poiskati »pomoč« na univerzah v Sloveniji.³ Toda s študijem na univerzah v matični državi zastavljenih ciljev ni mogoče vedno doseči, v prvi

³ Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (*Uradni list RS* 6/93) ponuja to možnost v 2. členu. Možnosti za študij pripadnikov slovenske manjšine v Sloveniji oz. pripadnikov madžarske narodne skupnosti na Madžarskem omogoča tudi Sporazum o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko, ki sta ga državi sklenili leta 1992 (*Uradni list RS* 6/93). Sporazum je bil podlaga za pripravo Sporazuma med vlado Republike Slovenije in vlado Republike Madžarske o vzajemnem priznavanju spričeval in diplom, ki sta ga državi podpisali leta 1999.

vrsti zato, ker je nostrifikacija diplom, pridobljenih v matični državi, kljub politični naklonjenosti pogosto zelo težavna, včasih tudi nemogoča, posebno pri takih izobraževalnih smereh, ki v drugi državi ne obstajajo. Taki diplomanti so s svojimi diplomami že vnaprej obsojeni, da ostanejo v matični državi. Neugodne posledice tega primanjkljaja bi bilo mogoče delno ublažiti, če bi manjšine dobile več možnosti za visokošolsko izobraževanje v svojem maternem jeziku, kot so jo imele doslej.

Tudi z vidika gospodarskega razvoja manjšinskega poselitvenega območja se kaže potreba po visoko kvalificiranih strokovnjakih, saj prihaja do naložbe tujega kapitala največkrat tam, kjer je na razpolago poceni, toda dobro izobražena, večjezična delovna sila. Potreba po visokošolskem izobraževanju manjšin v maternem jeziku (v duhu večjezičnosti evropskega državljana) je v veliki meri povezana s pospeševanjem integracije danega prostora v EU. Za uspešno vključevanje v evropske gospodarske tokove so potrebni zlasti taki strokovnjaki, ki obvladajo strokovno terminologijo vsaj v dveh/treh jezikih (v slovenščini, madžarščini, nemščini in/ali v angleščini).

Nenazadnje tudi v svetovnem merilu zaznavna tendenca po čim večjem številu visokošolsko izobraževanih ljudi narekuje načrtovanje širitve visokošolske mreže, kar bi bilo v našem primeru potrebno povezati z uvajanjem izobraževalnih oblik, ki bi kompenzirale primanjkljaj manjšine na tem področju. Regionalna kooperacija bi pomenila, da bi se države oz. regije povezale med seboj tako, da bi konsolidirale svoje kapacitete in delovale tudi čezmejno.

Predstavitev projekta »Izziv prihodnosti – večjezična visoka šola/univerza«

Medkulturno vzgajanje, evropske dimenzije sožitja in sodelovanja ter modeli, ki te dimenzije prenašajo v prakso, predstavljajo nove izzive tudi za raziskovalno delo s področja poučevanja manjšinskih jezikov. Tak izziv pomeni tudi projekt za razvijanje manjšinskih in malih jezikov z delovnim naslovom *Izziv prihodnosti – večjezična visoka šola/univerza* na Visoki šoli Dániel Berzsenyi v Szombathelyu.⁴ V okviru projekta smo pri načrtovanju prilagoditev obstoječih izobraževalnih programov evropskim standardom visokošolskega izobraževanja izhajali iz evropskih dokumentov, ki se nanašajo na varstvo manjšin in njihovih jezikov,⁵ posebej pa smo upoštevali potrebe manjšinskih skupnosti po visoko izobraženih strokovnjakih tudi v maternem jeziku ter preučili možnosti, katere oblike manjšinskega visokošolskega izobraževanja v EU bi se lahko kot model prilagodile posebnostim manjšinske situacije v prostoru ob tromeji.

⁴ Projekt je nastal na podlagi natečaja Ministrstva za šolstvo Republike Madžarske (2001/18), sofinancira se tudi iz programov EU. Nosilke projekta so katedre za manjšinske in male jezike (katedra za slovenistiko, katedra za hrvaški jezik, oddelek za uralistiko ter center za evropske študije).

⁵ Prim. Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih, ki govori o možnosti strokovnega, poklicnega in univerzitetnega izobraževanja ali drugih oblik visoko- ali višješolskega izobraževanja v regionalnih in manjšinskih jezikih; priporočila »bolonjske« resolucije (*Človekove pravice, Zbirka dokumentov*, 1996).

Zaradi zaznavne zadržanosti Zahodne Evrope do reševanja visokošolske problematike manjšinskega šolstva smo menili, da bodo v našem prostoru naletele na najmanjši odpor take rešitve, ki so se v državah EU že uveljavile, od koder se nam ponujajo trije uveljavljeni modeli: visokošolski model v katalonskem deželnem (ter v španskem, kastiljskem) jeziku v Španiji,⁶ univerza v izključno manjšinskem jeziku za švedsko manjšino na Finskem⁷ ter večjezična svobodna univerza za potrebe avstrijske manjšine v Italiji.⁸ V obravnavanem obmejnem prostoru se kaže kot najrealnejši model za prilagoditev nedržavna in nezasebna večjezična mednarodna svobodna univerza v Bocnu (Bozen/Bolzano),⁹ in sicer tako zaradi zgodovinskih analogij med primerljivimi manjšinami, tj. avstrijsko manjšino v Italiji in manjšinami v obmejnih regijah na stičišču treh jezikov, kakor tudi zaradi njihove podobne poselitvene ter demografske strukture.

Posebnim okoliščinam in zahtevam tudi v prostoru ob obravnavani tromeji tradicionalna državna univerza (tudi zasebna univerza) ne bi mogla zadostiti, ker bi se morala ravnati po veljavni akreditacijski praksi v državi ustanoviteljici, kar bi vnaprej izključevalo mednarodno sestavo ustanovnega sveta kakor tudi visoko število tujih gostujočih predavateljev ter oblike večjezičnega izobraževanja. Brez

⁶Prim. DIÓSZEGI 1997: 73–287, VILAR 1984: 150–151.

⁷Prim. KÖPF 1996: 94–116.

⁸Prim. KURDI – RING 2001: 13–28.

⁹Južna Tirolska s pokrajinama Bolzano in Trentino Alto-Adige je po mirovni pogodbi, podpisani 10. 09. 1919 v Saint Germain-en-Laye, pripadla Italiji. Septembra 1946 je prišlo do podpisa sporazuma o avtonomiji Južne Tirolske, ki je zagotavljal enakopravnost nemško govoreče avstrijske manjšine v obeh pokrajinah. Toda 1948 so pokrajini povezali v eno avtonomno pokrajino in tako zagotovili številčno premoč italijanskega prebivalstva, kar je izzvalo velik odpor v manjšinski skupnosti, posledično pa privedlo tudi do problemov med Italijo in Avstrijo. Spor se je končal šele 1992. s posredovanjem OZN. Na Južnem Tirolskem živi približno 260.000 članov nemško govoreče avstrijske manjšine, kar pomeni 1/3 vseh prebivalcev pokrajine. (Prim. DIÓSZEGI 1997: 435–454.) Do leta 1998 je bilo visokošolsko izobraževanje za avstrijsko manjšino organizirano na Teološki fakulteti v Brixnu, na dislociranih oddelkih poletne univerze iz Padove ter na Evropski akademiji v Bolzanu. Polovica visokošolske populacije se je šolala na italijanskih univerzah, polovica pa na univerzi v Innsbrucku (večina teh študentov se po končanem študiju ni vrnila v pokrajino). Južnotirolski manjšinski politiki so čedalje glasneje zahtevali uvedbo univerzitetnega izobraževanja v manjšinskem jeziku, od katere so pričakovali zaustavitev asimilacije manjšine. To nalogo je prevzela nase Evropska akademija v Bocnu. Pravne osnove nove nedržavne univerze je zagotavljal t. i. Bassanijev zakon št. 127 iz leta 1997 z naslednjimi poglavitnimi določili: delovanje nedržavne univerze bosta skupno usmerjali Ministrstvo za znanost in pokrajina Južna Tirolska, univerza bo izdajala državno priznane diplome, država bo krila del stroškov za izobraževanje in raziskovalno delo ter omogočala, da bo na univerzi 70 % predavateljev iz drugih držav. Med glavnimi cilji in smernicami ustanovne listine Svobodne mednarodne univerze v Bocnu (1998) se omenja: trijezično izobraževanje, razen na pedagoški usmeritvi, kjer poteka izobraževanje, izvzemši splošne predmete, izključno v materinščini, mednarodna orientiranost univerze, kar vključuje večjezičnost in udeležbo tujih predavateljev, univerza mora zadostiti tudi zahtevam zasebne in javne državne univerze. Poleg kulturno-prosvetnih in socialno-političnih ciljev izpostavlja izobraževanje gospodarskih strokovnjakov za potrebe regije, a tudi za mednarodni trg delovne sile. Pogoj za vpis na univerzo je uspešno opravljen sprejemni izpit na visoki stopnji iz dveh od treh ponujenih jezikov (nemščina, italijanščina, angleščina) in šolnina (ok. 600 USD). Prim. *Die Freie Universität Bozen: Ein Rückblick*, 1. November 1998; Pressemitteilung – Comunicato stampa: *Aufbau der Fakultät für Bildungswissenschaften der Freien Universität Bozen in Brixen. Das Studium an der Freien Universität Bozen.*

upoštevanja teh dejavnikov pa, po naši presoji, ne bi bilo mogoče osnovati take moderne izobraževalne ustanove, ki naj bi bila v oporo pri ohranjanju narodne identitete manjšine, hkrati pa bi pospeševala tudi gospodarski razvoj regije in njeno integracijo v mednarodne razvojne tokove.

Pri načrtovanju smernic za preoblikovanje obstoječih visokošolskih programov po evropskih standardih so nas vodili naslednji premisleki: (a) visokošolska ustanova za izobraževanje manjšin bi morala dajati v državah soustanoviteljicah splošno priznano diplomo, tako bi pripomogla k oblikovanju manjšinske elite in k odpravljanju zgodovinsko pogojenega primanjkljaja na tem področju, (b) zagotavljanje bi morala izobraževanje v maternem jeziku, kjer se po tem kaže potreba, in razvijanje večjezičnosti, kjer to utemeljujejo strokovni vidiki, (c) omogočiti bi morala delovanje tujih gostujočih predavateljev, (d) morala bi biti inovativna, da bi učinkovito prispevala k vključevanju regije v evropske integracije. Iz nakazanih ciljev sledi, da načrtovana visokošolska ustanova ne bi izvajala samo enojezičnega izobraževanja, bila bi multikulturna v klasičnem pomenu besede. Izobraževanja izključno v maternem jeziku bi bili deležni učitelji (vzgojiteljice, socialni delavci, duhovniki itd.), toda študenti, ki se pripravljajo za gospodarske poklice, pa bi se izobraževali trijezično; predpogoj za to bi bil uspešno opravljen sprejemni izpit vsaj iz dveh ponujenih učnih jezikov (slovenščina, madžarščina, nemščina/ angleščina). Delovanje ustanove bi nadziral iz mednarodnih strokovnjakov sestavljen znanstveni svet, in sicer po naslednjem ključu: 1/3 članstva bi bila z Madžarske, 1/3 iz matične države manjšine, 1/3 iz kake države EU. Prisotnost tujih članov v mednarodnem svetu bi zagotavljala uveljavljanje strokovnih kriterijev pri imenovanjih oz. izvolitvah, pri izdelavi učnih programov, izbiri strokovne literature itd.

Prevzemanje izkušenj in posnemanje modela večjezične mednarodne univerze v Bocnu pri načrtovanju visokošolskega izobraževanja za manjšino v našem prostoru bi lahko bilo resno politično sporočilo Evropi. V njem bi jasno prišlo do izraza, da so države ustanoviteljice zagovornice evropskih rešitev, saj so pripravljene adaptirati tak model za potrebe svojih manjšin, ki je nastal kot rezultat procesov pomiritve med dvema državama, članicama EU.

Namesto zaključka

Ohranjanje in razvijanje manjšinskih jezikov v EU, v danem primeru slovenščine v Porabju, je v veliki meri odvisno od tega, kakšno vlogo bodo imeli državni jeziki njihovih matic v bodočih medkulturnih komunikacijah in kakšno vlogo bodo imeli manjšinski jeziki v bodoči večjezični regiji, ki bo obsegala območja ob zdajšnji državni tromeji. Možnosti za prosti pretok znanja in delovne sile ter za udejanjanje evropskih pravic v tem prostoru bodo optimalno dane le v primeru, če zagotovimo potrebna jezikovna sredstva. Razvijanje manjšinskih jezikov v tej smeri bi delno omogočalo tudi visokošolsko izobraževanje manjšin v maternem jeziku.

Literatura

- Elizabeta BERNJAK, 1999: *Jezikovnosistemi razlogi primanjkljaja v slovensko-madžarskem jezikovnem stiku*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- – 2000: Nekateri jezikovnopolitični vidiki izgubljanja manjšinskega (slovenskega) jezika v Porabju. *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*. Ur. I. Štrukelj. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 108–119.
- Anikó BOGNÁR, 1999: Az idegenek nyelvek oktatásának helyzete az EU-hoz való csatlakozás tükrében. *Európai-füzetek 4. Európai dimenziók a hazai nyelvoktatásban*. Veszprém: Tallér Kiadó.
- Milan BUFON, 1994: Nacionalne manjšine in njihova funkcija v mednarodnih integrativnih procesih : iluzija ali realnost? *Narodne manjšine danes in jutri*. Ur. I. Štrukelj – E. Sussi. Trst: SLORI. 87–95.
- Robert L. COOPER, 1989: *Language planning and social change*. Cambridge: Cambridge UP.
- Človekove pravice, *Zbirka mednarodnih dokumentov*, 1996. Ljubljana: Društvo za združene narode za RS.
- István DIÓSZEGI (ur.), 1997: *20. századi egyetemes történet*. Budapest: Korona Kiadó.
- John EDWARDS, 1995: *Multilingualism*. Harmondsworth: Penguin.
- István FEHÉR, 1993: *Az utolsó percben: Magyarország nemzetiségei, 1945–1990*. Budapest: Kossuth.
- Susan GÁL, 1992: Mi a nyelvcsere és hogy történik? *Regio: Kisebbségtudományi Szemle*. 47–59.
- Howard GILES – Richard Y. BOURHIS – Donald M. TAYLOR, 1977: Towards a theory of language in ethnic group relations. *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Ur. H. Giles. London: Academic Press. 307–348.
- Andrea KOLLÁR, 1999: Nyelvpolitika és nyelvi jogok Olaszországban. *Módszertani Közlemények* 39. 194–198.
- Eszter KÖPF, 1996: A finnországi svéd kisebbség helyzete. *Regio* 7/1. 94–116.
- Krisztina KURDI – Éva RING, 2001: Kisebbségi felsőoktatás az Európai Unióban és a Tiroli modell. *Nemzetiségi iskola – kétnyelvű oktatás*. Ur. G. Ruda. Szentgotthárd: Muravidéki Baráti Kör.
- István LÁNSTYÁK, 1994: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. *Regio* 5/4. 90–116.
- Péter Tibor NAGY, 1997: Nemzetiségi oktatás története Magyarországon. *Új Pedagógiai Lexikon*. Ur. Z. Báthory. Budapest: Keraban Könyvkiadó. 558–623.
- Albina NEČAK LÜK, 1995: Jezik in etnična pripadnost v Porabju. *Razprave in gradiva* 29–30. 5–24.
- Dónall Ó RIAGÁIN (ur.), 1998: *Vade-Mecum. A guide to legal, political and other official international documents pertaining to the lesser used languages in Europe*. Dublin: The European Bureau for Lesser Used Languages.
- Christina Bratt PAULSTON, 1994: *Linguistic Minorities in Multilingual Settings: Implications for Language Policies*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Tove SKUTNABB-KANGAS, 1998: Oktatásügy és nyelv: Többnyelvi sokféleség vagy egynyelvi redukcionizmus? Prev. Á. Lesznyák. *Regio* 9/3. 3–34.

Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, 1992. *Uradni list RS (Mednarodne pogodbe)* 6/93.

Sporazum o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko, 1992. *Uradni list RS (Mednarodne pogodbe)* 6/93.

Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Péter VILAR, 1984: *Spanyolország története*. Budapest: Gondolat. 150–155.

THE ROLE OF MINORITY LANGUAGES IN UNITED EUROPE: PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SLOVENE AS A MINORITY LANGUAGE WITHIN A »EUROPE OF REGIONS«

SUMMARY

The minorities living in the border areas of three of Slovenia's neighbouring countries gradually assume an international function in view of increasingly intensive economic and cultural cooperation and European integration processes. This function they can only fulfil successfully if they are treated on equal terms with the majority population on all levels of life in society. The status of the minorities has been formally provided for by international law, Slovenia and Hungary have also ratified the corresponding conventions within the framework of the Council of Europe; however, the minorities themselves should take care of the implementation of the agreements and the protection of their rights.

In the preservation and development of language and identity, as well as in the inclusion of ethnic minority members in the European integration processes, the higher education of minorities in their mother tongues is particularly important, in the present case the education of the Slovene ethnic minority living in Hungary. The current ethnic school model does not attain the set goals as the achieved communicative abilities in Slovene as a minority language cannot guarantee the foundation for the preservation and development of the language. Another hindrance to successful participation in cross-border, and in intercultural communication in particular is presented by limited communicative skills as to register, i.e. the underdevelopment of scholarly (and technical) variety of the mother tongue. The minorities lag behind the majority population also in the number of educated people, who are a guarantee of the preservation of traditions, identity awareness and the development of the area settled by the minority, as well as of the minority's inclusion in the developing integration processes. This lack of educated minority members could be partly alleviated by establishing institutions of higher education where minority members could be educated in various subject areas in their mother tongue. While it is impossible to establish a mother-tongue university for each ethnic minority in the region dealt with here, it seems feasible to form a multilingual international institution of higher education, as shown in the project entitled »Izziv prihodnosti – večjezična visoka šola/univerza« (A Challenge for the Future – A Multilingual Polytechnic/University). Such an institution could be established in the future region lying along the Slovene-Hungarian-Austrian border by these states for the needs of their ethnic minorities.